

CZU: 37.05.3:37.013.83

DEMERSURI PSIHOPEDAGOGICE ALE ÎNVĂȚĂRII LA ADULȚI*Angela SÎRGHI**Universitatea de Stat din Moldova*

Astăzi, în condițiile economiei postindustriale, informatizării și globalizării tuturor sferelor de activitate a omului, problema educației adulților a căpătat valențe și perspective noi. Învățământul pentru adulți este o componentă importantă a învățării permanente, deoarece cunoștințele, competențele și atitudinile dobândite în perioada copilăriei și a adolescenței în familie, la școală, în timpul formării profesionale sau în universitate nu vor dura toată viața. De asemenea, această recunoaștere „totală” – sub aspect social, economic, politic, educațional, antropologic etc. – a fost determinată atât de cantitatea și calitatea impunătoare a raționamentelor și polemicilor științifice, de praxisul andragogic activ din ultima perioadă, cât și de evoluția propriu-zisă a omului și a umanității, a economiei și a societății, a unor realități transcendente, precum timpul, spațiul, viteza, consistența.

Cuvinte-cheie: *educația adulților, educație continuă, cunoștințe, priceperi, atitudini, competențe, pedagogie, andragogie.*

THE PSYCHOPEDAGOGICAL APPROACHES OF ADULTS EDUCATION

Nowadays in the context of the post-industrial economy, computerization and globalization of all spheres of human activity, the issue of adult education gained new values and perspectives. Adult education is an important component of lifelong learning because the knowledge, skills and attitudes acquired during childhood and adolescence in the family, at school, during trainings or at university will not last a lifetime. Also this "total" recognition, i.e. social, economic, political, educational, anthropological, etc., was determined both by the impressive quantity and quality of the scientific reasoning and polemics, by the active andragogical practice during the last period, and by the actual evolution of man and humanity, of the economy and of society, of transcendent realities, such as time, space, speed, consistency.

Keywords: *adult education, continuing education, knowledge, skills, attitudes, skills, pedagogy, andragogy.*

Introducere

Dinamica socială actuală caracterizată prin accelerarea schimbărilor atât în ansamblul societății, cât și la nivelul fiecărei comunități anulează concepția „Să-l învățăm pe copil ce trebuie să știe pentru vârsta adultă”. Aceste transformări produc restructurări în condiția umană, în activitatea social-economică; cu alte cuvinte, introducând schimbarea ca mijloc de adaptare, omul este nevoit să se schimbe și el. Este vorba de construirea unei noi situații de viață, de elemente noi în dezvoltarea cunoașterii și practicii umane, în relațiile dintre indivizi și diferitele activități ale acestora, pentru a se putea contura noi posibilități de realizare, de exprimare și aspirație.

Valențe și perspective ale educației adulților

La începutul secolului al XXI-lea, în condițiile economiei postindustriale, informatizării și globalizării tuturor sferelor de activitate a omului, problema educației adulților, examinată în cheia permanentizării educației și creșterii importanței capitalului uman, a căpătat valențe și perspective noi.

În Memorandumul asupra învățării pe tot parcursul vieții al Comisiei Europene (2000) se menționează că „modelele învățării, cele ale muncii și ale vieții se schimbă rapid. Acest fapt presupune nu doar adaptarea individului la schimbare, ci și, în egală măsură, schimbarea modalităților de acțiune stabilite. Mișcarea către învățare permanentă trebuie însoțită de o tranziție reușită spre economia și societatea bazată pe cunoaștere. Cheia către succes va fi realizarea unei responsabilități comune pentru învățarea pe tot parcursul vieții” [1].

De ce învățarea permanentă sau pe tot parcursul vieții constituie o prioritate a Uniunii Europene? Astăzi trăim într-o lume complexă din punct de vedere social și politic. Mai mult ca oricând, indivizii doresc să-și planifice propriile vieți, sunt așteptați să contribuie activ la viața societății și trebuie să învețe să accepte diversitatea culturală, etnică și lingvistică. Educația, în sensul său larg, este cheia învățării și înțelegerii modului în care se pot aborda aceste provocări.

Cunoștințele, competențele și atitudinile dobândite în perioada copilăriei și a adolescenței în familie, la școală, în timpul formării profesionale sau în universitate nu vor dura toată viața. Integrarea învățării pe tot

parcursul vieții de adult este o parte foarte importantă a punerii în practică a învățării permanente. Cu toate acestea, educația trebuie să fie de mare calitate – începând de la primele zile ale vieții unui copil și până la sfârșitul vieții – și să corespundă competențelor de bază cerute de o economie fondată pe cunoaștere.

Oamenii își vor planifica activități consistente de învățare permanentă dacă vor să învețe. Ei nu vor dori să continue să învețe dacă învățarea în prima parte a vieții a fost lipsită de succes sau a reprezentat o experiență personală negativă. Ei nu vor vrea să continue dacă posibilitățile potrivite de învățare, cum sunt programarea timpului, ritmul, locația și accesibilitatea, nu sunt luate în considerare. Nu se vor simți motivați să ia parte la un proces de învățare al cărui conținut și metode nu țin cont de perspectivele lor culturale și de experiența lor de viață. Ca urmare, ei nu vor vrea să investească timp, efort și bani într-o educație viitoare dacă experiența, cunoștințele și abilitățile pe care le-au dobândit nu sunt recunoscute într-un mod palpabil, fie pentru scopuri personale, fie pentru promovarea în muncă.

Motivația individuală a învățării și varietatea posibilităților de a învăța sunt cheile fundamentale în implementarea cu succes a învățării permanente. Este esențial ca nivelul cererii de educație să crească odată cu oferta, mai ales pentru cei care până atunci au beneficiat mai puțin de educație și formare. Fiecare trebuie să poată să urmeze căi de educație/învățare la propria alegere, decât să fie obligat să urmeze căi predeterminate către destinații anume. Asta înseamnă, foarte simplu, că sistemele de educație și formare trebuie să se adapteze la nevoile și cererile individului, și nu invers [1,2].

Concept și abordări ale educației adulților

Primele repere metodologice pentru educația adulților le găsim în operele lui Socrate, Platon, Rousseau și Kant:

- cunoașterea ca proces dialectic;
- devenirea naturii umane prin educație;
- cunoașterea ca mișcare graduală.

De asemenea, și zicalele din popor ne vorbesc despre importanța învățării de-a lungul vieții:

- Omul cât trăiește învață.
- Timpul e cel mai bun educator.
- Picătură cu picătură se face lac.

Educația adulților este un domeniu de o enormă complexitate și, la prima vedere, par a exista mai multe contra-curente decât curente, existând mai mult paradox decât consens [3, p.8].

Abordat la nivelul noțiunilor, domeniul ne oferă mai multe perspective de studiere, comună fiind ideea continuității învățării pe parcursul întregii vieții. În literatura de specialitate pot fi întâlnite sintagme ca „educația adulților” (adult education), „educație permanentă” (permanent education), „educație recurentă” (recurrent education), „educație pe parcursul vieții” (lifelong education), „învățare pe parcursul vieții” (lifelong learning), fiecare punând în relevanță un anumit aspect al fenomenului examinat: particularitățile de vârstă, caracterul continuu al învățării, reluarea învățării, complementaritatea învățării în raport cu alte activități ale adultului, dezvoltarea continuă a ființei umane etc.

Fundamentarea teoretică a problemei educației adulților a început prin dezvoltarea aspectelor sale psihologice și sociologice, și anume: prin identificarea și studierea perioadelor dezvoltării psihice a adulților (Thorndike, Buhler, Stern, Thomae, Begler, Jung, Super, Miles, Erikson, Moers, Grimm, Ghinzburg, Bunak, Ursula Șchiopu, Emil Verza, I.Șchiopu) și a proceselor de resocializare (Mead, Brimm). Aceste abordări din perspectiva a două domenii de complementaritate esențială pentru științele educației denotă determinismul intern și extern al capacității, disponibilității și nevoii de învățare a naturii umane [4].

Schimbările ce au avut loc în ultimii ani din punct de vedere pedagogic, psihofiziologic și sociologic de studiere a învățării la adulți se rezumă în principal la evoluția condițiilor economice și sociale și la natura comportamental-acțională a finalităților educației. Globalizarea, evoluția culturală, șomajul, diversificarea publicului cărui i se oferă oportunități educative sunt menționate ca „noi provocări” ce pot conduce la reformularea obiectivelor educației adulților: de la oferirea unei „a doua șanse” la stăvilirea „cumulului de inegalități”. Rigorile, ba chiar presiunea societății în schimbare solicită în aspect didactic completarea, continuarea, perfecționarea și individualizarea formației personale la vârstele adulte, în aspect social – dezvoltarea competențelor parentale, maritale, socio-cetățenești, în aspect profesional – calificare, recalificare, policalificare, specializare, în aspect psihofiziologic – motivare, voință, angajare, capacități etc. [5].

Pentru a reuși și a trăi calitativ, omul modern trebuie să fie activ în raport cu învățarea. J.R. Kidd în lucrarea sa „Cum învață adulții” scria următoarele: „Ființele umane par să urmărească învățarea; învățarea pare a fi o condiție a unui organism sănătos. Obiectivul este să se asigure climatul, atmosfera, libertatea și autodisciplina în care învățarea este înlesnită. Nu se poate opera prea mult în relația organism-spirit-emoții fără întrunirea condițiilor în care persoana va porni pe o cale a învățării... O ființă umană necesită un „câmp deschis” pentru genul de luptă care este învățarea. În condiții convenabile, potrivite, bărbații și femeile își pot demonstra capacitatea de învățare” [3].

Demersurile de mai sus susțin capacitatea omului de a învăța la vârstele adulte, precum și logica dezvoltării permanente a cunoașterii ca proces psihic pot fi continuate. Însă, relația „vârstă-învățare” pare a fi problematică nu în aspectul dezvoltării ontologice a omului, dar în aspectul dezvoltării sociale. Interacțiunea informațional-cognitivă a omului cu lumea se produce firesc, prin metode empirice, în baza structurilor cognitive anterioare, prin valorificarea potențialului afectiv-volitiv al persoanei. În această ordine de idei, John Dollard menționa: „Cel ce învață este o persoană care vrea ceva; cel ce învață este o persoană care observă ceva; cel ce învață este o persoană care face ceva; cel ce învață este o persoană care dobândește ceva”. De remarcat că toate aceste verbe sunt active. În acest sens, considerăm echilibrată polemica dihotomică dezvoltare-învățare: învățare-dezvoltare. Odată cu ieșirea tânărului din perioadele de vârstă dezvoltativă (20-24 ani) și intrarea pe platoul stabilității dezvoltative a adultului (25-45 ani) cu precăderi involutive (55 ani), considerăm relevante teoriile ce califică învățarea ca fundal al dezvoltării [4].

Odată cu trecerea la economia postindustrială hotarul dintre rolurile sociale, precum și comportamentul așteptat a devenit mai puțin rigid. Climatul epocii contemporane este mult mai liberal, motiv pentru care normele legate de vârstă au devenit mai fluide și mai instabile decât în societățile tradiționale.

B.L. Neugarten observă că trăim într-o societate irelevantă în ceea ce privește vârsta în care nu mai sunt fixate baremuri cronologice precise pentru exercitarea unor roluri. Astfel, multe persoane își schimbă profesia la 40 sau la 50 de ani și se întorc la școală la orice vârstă. Aceste constatări denotă schimbări de mentalitate și atitudini cu privire la vârstă în societatea contemporană [5].

În aceeași ordine de idei, Constantin Cucoș menționează următoarele: culturile „monocronice”, bazate pe principiile acțiunii unice în timp specific consacrat activității separate (cum este civilizația actuală), sunt mai eficiente, dar generează plictiseală și stres. Multiplicarea și diversificarea acțiunilor, „simultaneizarea” acestora ar putea fi o cale de ieșire din impas [6, p.16].

Educația adulților cuprinde în mod prioritar, pe lângă achiziția de cunoștințe, priceperi sau deprinderi, mai ales dezvoltarea aptitudinilor, a capacității de creativitate, de integrare a noilor cunoștințe, priceperi și deprinderi în ansambluri cognitive și comportamentale relativ stabile; cu alte cuvinte, a învăța mereu cum să se pună mai eficient în valoare aptitudinile, cum omul să inoveze noile condiții de muncă și viață și să se dezvolte în propriile direcții.

Analizând conceptul de educație a adulților, trebuie să facem precizarea că nu este vorba despre a adăuga, ci a dezvolta potențele existente, substanța intelectuală și sociomorală a individului, astfel încât să se schimbe întreaga structură a personalității. Educația nu înseamnă achiziție, ci implică o transformare a ierarhiilor interne, dobândirea unui alt mod de a (inter)acționa, țintește la dezvoltarea adaptabilității subiectului „de format”, a capacității de a acționa și a competenței de a comunica. Educația se adresează întregii personalități, își propune să lărgescă disponibilitățile individului, să-i confere competența de a alege. Adultul are nevoie de „perfectiune”, de „creștere” și de „independență”. Individul aflat în proces de „adultizare” caută autonomie, statut profesional, inserare într-o rețea relaționară caracterizată prin afecțiune, stabilitate socială. Adultizarea implică o unificare a personalității prin integrarea factorilor afectivi, intelectuali, sociali, ceea ce conduce la armonizarea vieții private și a vieții publice [7].

La Conferința generală UNESCO (1976) educația adulților a fost definită ca „un ansamblu de procese organizate de educație cu un conținut și metode specifice, formale și informale, prin care se prelungește educația inițială, prin care persoanele considerate adulte își dezvoltă aptitudini, își îmbogățesc cunoștințele, își ameliorează calificarea profesională, își reorientează atitudinile și comportamentele într-o dublă perspectivă: prin dezvoltare personală și prin participare la dezvoltarea socială”.

O altă definiție se găsește în Regulamentul cu privire la formarea continuă a adulților: „Formarea continuă a adulților constituie totalitatea proceselor în dezvoltare ale învățării formale și de altă natură cu ajutorul cărora adulții, în spiritul societății în care trăiesc, își dezvoltă capacitățile, își îmbogățesc cunoștințele și își

perfecționează calificarea profesională și tehnică sau le aplică în alt mod pentru folos personal și social" [8]. Educația adulților constă în acele schimbări majore din modelul interior al lumii noastre (cu ajutorul căruia gândim, acționăm și apreciem), o autostructurare în cunoaștere, apreciere și acțiune, prin care se deschid noi posibilități de dezvoltare a adulților în toate domeniile vieții sociale și individuale.

Educația la vârsta adultă a condus la conturarea unui model andragogic al educației, construit în opoziție cu cel pedagogic, tradițional.

Modelul pedagogic are la bază un ansamblu de idei, opinii și credințe privind instruirea copiilor și a tinerilor, specifice epocii respective. Profesorul are responsabilități sporite privind instruirea copiilor și a tinerilor, decide ce și cum se va învăța, prin ce metode și mijloace, cum se poate dovedi că s-a realizat învățarea la un anumit nivel de performanță; elevul se supune necondiționat deciziilor profesorului [9].

Modelul andragogic se caracterizează printr-o mare flexibilitate și adaptare la cerințele și nevoile cursanților, instruirea/formarea realizându-se într-un cadru mai puțin formalizat, prin metode și tehnici adecvate și în contexte nonformale și informale diverse: „A fi adult înseamnă a fi independent. ... Cea mai adâncă nevoie pe care o are un adult este să fie tratat ca un adult, să fie tratat ca o persoană independentă, să fie tratat cu respect. Andragogia are în centrul ei pe acela care învață și este orientată în conformitate cu situația concretă. În definitiv, aceasta ar trebui să fie și educația copiilor" [7,10].

Modelul andragogic oferă idei pedagogice valoroase:

- ✓ respectul față de cel ce învață;
- ✓ luarea în considerare a experienței în învățare;
- ✓ accentul pus în predare pe ceea ce este util și folositor;
- ✓ echilibrarea relației teorie – practică în predare și învățare etc.

Educația adulților reprezintă un subansamblu integrat într-un proiect global al educației permanente. Specialiștii în științele educației subliniază importanța a patru curente în educația adulților:

- curentul comportamentalist sau behaviorist – pune accent pe comportamentul individului;
- curentul umanist și personalist – aduce în prim plan relația formator – format;
- curentul critic – redă formării ideea sa de instrument al unei critici sociale și politice;
- curentul constructivist – insistă asupra procesului de învățare.

Curentul comportamentalist sau behaviorist a fost dezvoltat de conceptele și ideile lui E.C. Toleman, D.F. Skinner, Hull și ale altora, care au vizat „empirismul logic” sau „operaționalismul”. Această abordare are la bază următoarele idei:

- ✓ Psihologia trebuie să studieze numai datele observate și experiențele ce se referă la condițiile exterioare;
- ✓ Aceste date rezultă din activitatea subiectului, deoarece ele se verifică prin gradul de înțelegere intersubiectivă dintre cei care observă și nu prin concordanța lor cu realitatea [11].

Curentul personalist pune accentul pe dimensiunea rațională, pe cunoașterea personalității celui ce învață. Formatorul trebuie să-i redea adultului gustul pentru învățare, reprimat adesea în școală prin metode punitive. Carl Rogers recomandă confruntarea adultului cu situații de viață, antrenarea lui în dezbateri morale. Schimbarea personalității, crede el, nu poate avea loc dacă procesul interacționat formator-format nu se desfășoară într-un climat de încredere, într-o ambianță de experiență de grup.

În ceea ce privește curentul critic, acesta poate fi ilustrat prin credințele pedagogului italian Paolo Freire, care consideră că formarea trebuie să devină un act de analiză critică a problemelor sociale, să aibă drept scop dezvoltarea conștiinței critice, să incite indivizii să reflecteze atât asupra lumii, cât și asupra lor înșiși [12].

Cei mai cunoscuți reprezentanți ai curentului constructivist sunt: J.Piajet (*constructivismul cognitiv*), L.Vâgotski (*constructivismul social*), S.Bruner (*constructivismul sociocultural*), L.Doise, G.Mugni, J.-C. Deschamps, A.-N. Perret-Clermont (*constructivismul interacționist, școala de la Geneva*).

Constructivismul reprezintă o teorie a cunoașterii, privită ca un proces de reconstrucție a realității care permite individului să se adapteze mediului (J.Piajet). Constructivismul se axează pe ideea construirii cunoașterii prin resursele interne ale individului, din propria inițiativă și activismul în procesul de învățare. Concepția constructivă stă la baza paradigmei învățării centrate pe elev. Cel ce învață este inițiatorul propriilor experiențe de învățare, în continuă căutare de informații utile rezolvării de probleme și reconstruindu-și în-continuu cunoștințele [13].

Analiza literaturii de specialitate ne permite să constatăm că conceptul de educație a adulților are cinci caracteristici normative:

1. Formarea adulților se dezvoltă liber, în beneficiu personal, public, economic;
2. Nevoile de învățare ale adulților (personalul din organizații, comunități, membrii societății) constituie repere de bază pentru organizarea educației adulților;
3. Legislația în domeniul educației adulților creează premise pentru creșterea coerenței sistemice a educației adulților;
4. Formarea profesională continuă a adulților asigură nevoile pieței interne a muncii și mobilitatea europeană a calificărilor;
5. Organizarea formării continue a adulților include instituții, mecanisme și proceduri conforme Indexului European pentru Învățare Permanentă ELLI și Cadrului european de referință pentru asigurarea calității în învățământul profesional [14].

Formarea continuă a adulților este organizată pe patru mari domenii, în conformitate cu cadrul de referință UNESCO: (1) a învăța să știi; (2) a învăța să faci; (3) a învăța să trăiești împreună cu ceilalți; (4) a învăța să fii.

Menționăm, în acest context, că educația adulților, prin funcțiile sale, oferă o nouă șansă de a obține o calificare; favorizează dezvoltarea personalității; crește competența profesională; orientează adulții către un nou mod de a rezolva probleme; promovează acțiunea comunitară [15].

Probleme ale educației adulților

Instituțiile ofertante de programe de educație a adulților nu sunt suficient pregătite în fața unei solicitări din ce în ce mai mari din partea adulților care doresc să învețe. Teoreticienii găsesc drept cauze ale dezvoltării insuficiente a domeniului lipsa de specialiști în domeniul educației adulților, oferta redusă a cursurilor de formare a formatorilor, resurse limitate investite în acest domeniu, baza teoretică și cea metodologică insuficient dezvoltate etc.

Pentru profesionalizarea domeniului educației adulților se propun:

- o prezență mai vie a specialiștilor în științele educației – educația adulților;
- asigurarea suportului metodologic pentru educația adulților;
- conceperea unui sistem de cursuri de specializare inițială și de perfecționare profesională de-a lungul carierei pentru toți practicienii din domeniul educației adulților;
- corelarea între sistemul universitar și cel profesional pentru asigurarea unei formări profesionale mai coerente și eficiente [16, p.87- 88].

Concluzii

Educația adulților reprezintă o modalitate de asigurare a învățării continue.

Ca domeniu de studiu, educația adulților se sprijină pe teorii variate cu privire la specificul învățării la adult, obiective ale educației adulților, principii, activități, metodologii de realizare a educației adulților.

Ca organizare instituțională și strategii de asigurare a coerenței ofertei educaționale, educația adulților se află în stadiul de constituire a programelor de educație a adulților, a centrelor de educație și a unei rețele funcționale între instituțiile specializate.

Din cele relatate mai sus reiese că învățarea este un proces continuu și inevitabil. Mai mult sau mai puțin conștient, pe tot parcursul vieții acumulăm informații diverse, din experiențe proprii sau prin puterea exemplului. Diferența se face atunci când nu învățăm din „voia sorții”, ci ne propunem să perfecționăm, să evoluăm, să construim, să căutăm noi oportunități și să fim pregătiți să le facem față.

Referințe:

1. Memorandumul Comisiei Europene asupra învățării pe tot parcursul vieții. Comisia Comunităților Europene, Brussels, 2000.
2. GUȚU, VI., POȘȚAN, L. *Didactica pentru adulți din perspectivă motivațională*. Vol.I. Chișinău: CEP USM, 2009.
3. KIDD, R. *Cum învață adulții*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981. 347 p.
4. GOLU, P. *Învățare și dezvoltare*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985. 300 p.
5. NEUGARTEN, D.A. *The meanings of age: Selected papers of Bernice L. Neugarten*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.
6. CUCOȘ C. *Pedagogie*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2002.
7. DUMITRU, A.I., IORDACHE, M. *Educația la vârsta adultă și elemente de management și marketing aplicate în educația adulților*. Timișoara: Eurostampa, 2002.

8. Regulamentului cu privire la formarea continuă a adulților. Codul educației al Republicii Moldova nr.152 din 17 iulie 2014.
9. CERGHIT, I., NEAȘCU, I. (coord.). *Prelegeri pedagogice*. Iași: Polirom, 2001.
10. GUȚU, VI., COJOCARU, V., COJOCARU, T. *Management educațional. Ghid metodologic*. Chisinau: CEP USM, 2013. 533 p.
11. OPREA, O. *Didactica nova. Teoria instruirii*. Chișinău: Lumina, 1992.
12. CAR, L. R. *The effective teacher: a person-centred development guide*. English Book, Illustrated edition, 1982.
13. GUȚU, VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013. 508 p.
14. POSTĂN, L. *Ghid de proiectare a activităților de formare în educația adulților. Educația adulților: Geneză și caracteristici procedurale*. Chișinău: Prodidactica, 2016, p.8.
15. Formarea profesională continuă. Baza legislativ-normativă / Ministerul Educației al Republicii Moldova / Institutul de Instruire Continuă, 2005.
16. SAVA, S.(coord.). *Educația adulților în România – Politici educaționale, culturale și sociale*. Timișoara: Almanahul Banatului, 2001.

Date despre autor:

Angela SÎRGHI, doctorandă, Școala doctorală *Psihologie și Științe ale Educației*, Universitatea de Stat din Moldova; lector superior la Institutul de Formare Continuă.

E-mail: angela.sirghi@gmail.com

Prezentat la 07.06.2018